

A. Fabryka

MAIN TRENDS IN THE TRANSFORMATION OF MODERN PROFESSIONAL CULTURE

Introduction. Professional culture undergoes regular changes, as the nature of any profession requires constant improvement of its theoretical foundations and the modernization of approaches to performing professional tasks. However, the changes observed today are distinguished by their scale, depth, and rapid pace. They are primarily driven by globalization, the influence of Westernization (particularly Americanization) on the organizational context of professional activity, and the development of new technologies. These factors collectively define the main trends in the transformation of professional culture. **The aim and tasks.** The article aims to identify the main trends in the transformation of modern professional culture. Achieving this goal involves defining of the concept of professional culture and its main elements; assessing changes in professional culture resulting from globalization and the impact of Westernization on the organizational context; and analyzing the effects of technological development on the professional sphere of society. **Research methods.** Structural-functional and systematic approaches are the methodological basis of the research. **Research results.** The study reveals that transnational professional organizations and management regimes emerging from globalization contribute to the unification of professional culture. Changes in the organisational context of professional activity through the intensive promotion of the Western, American model of organisational culture contribute to the bureaucratisation and commercialisation of the culture of the profession. As a result, the impact of technological development is predicted to increase the importance of professional skills such as the use of artificial intelligence and working with big data, analytical thinking, creative thinking, etc. **Discussion.** The definition of professional culture and the assessment of changes taking place in it are related to a specific approach to understanding the profession. In this regard, some of our findings may not coincide with the point of view of other authors. **Conclusions.** Professional culture is losing its national peculiarities and is being unified according to the Western standard. This process is accompanied by greater bureaucratization, commercialization, and technologization.

Keywords: culture, profession, professional culture, knowledge, values, globalization, technological development, cultural change.

DOI:

УДК 316.37:004(045)

Н. А. Ченбай¹
С. В. Герасименко²

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Державний університет «Київський авіаційний інститут»
¹e-mail: chenbai@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3744-3166
² e-mail: serhii.herasymenko@kai.edu.ua

Анотація. У статті досліджуються особливості комунікації в освітній сфері в умовах цифрової трансформації освітнього процесу. Висвітлено як позитивні, так і негативні наслідки впливу цифрових технологій на розвиток соціальних навичок студентів, зокрема, у процесі онлайн-комунікації. Наголошено на необхідності розвитку цифрової компетентності викладачів та важливості дотримання єдності системи правил, що стане запорукою успішного спілкування всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: спілкування, комунікація, освітня сфера, інформатизація, цифровізація, цифрове суспільство.

Вступ

Усі історичні епохи вирізняються певним рівнем стабільності умов людського життя. Характерною ознакою суспільства XXI ст. стало впровадження й інтенсивне використання цифрових технологій в усіх його сферах, під впливом яких у житті вже декількох поколінь людей відбулися і нині відбуваються суттєві зміни. Вплив цифровізації на суспільні відносини, якість життя людей неоднозначно оцінюється різними соціально-демографічними групами, але молоді завжди демонструє стабільну зацікавленість у нових технологіях. Це природно, оскільки майже для кожної сучасної молоді людини стало нормою зареєструватися і бути користувачем хоча б однієї із соціальних інтернет-мереж, вести свій блог, постійно знаходитися у режимі он-лайн. Так, поступово соціальна мережа стала особливим світом соціалізації молоді, відтіснивши традиційні соціальні інститути, в яких вона раніше спілкувалася з близькими, друзями, вчителями.

У цифровому суспільстві молоді люди не тільки звели до мінімуму безпосереднє спілкування з людьми старшого віку, а й іноді практично відмовляються від нього в реальному житті, що не може не впливати на їхню здатність проявляти справжні почуття і емоції, перешкоджає набуттю

необхідного досвіду. Така ситуація здатна породити безліч суспільних проблем уже в недалекому майбутньому, тому їхнє вирішення розпочали шляхом реформування всієї системи освіти, поставивши перед нею нові завдання.

Так, в останні десятиліття увага дослідників різних галузей науки зосередилася на проблемі спілкування, яка набула філософського значення і, відповідно, вимагає пояснення її сутності та окреслення можливих шляхів розв'язання.

Метою дослідження є виявлення особливостей спілкування і комунікації в освітній сфері в умовах цифровізації.

Методологія дослідження. Для досягнення мети провідними методологічними засобами дослідження особливостей комунікації в освітній сфері цифрового суспільства є системний та соціокультурний підходи; принцип історизму, методи логічного аналізу й синтезу.

Результати

Виживання людини і якість її життя завжди визначалися правилами цивілізації. Історія людства демонструє наявність прямого зв'язку між рівнем розвитку цивілізації і тривалістю освітнього процесу. Так, наприкінці минулого століття набуває

актуальності концепція Ф. Махлупа – навчання впродовж життя (lifelong learning), хоча сама ідея такого підходу зародилася набагато раніше. Автор концепції звертає увагу на відповідність знань, отриманих у минулому, сучасним вимогам, адже деякі з них втрачають актуальність ще до того, як ми їх здобудемо. Через такий стан, зазначають сучасні дослідники, людина у цифрову епоху повинна мати усвідомлену потребу пізнавати, яку відносять до потреб вищого порядку і від наявності якої прямо залежить якість життя людини. Сьогодні більшість молодих людей після закінчення середньої школи виявляють бажання отримати диплом про вищу освіту, проте далеко не всі усвідомлюють, що навчання заради папірця, а не знань, знецінюється. І тому в суспільстві назріла необхідність проведення реформування освіти на всіх її рівнях. У цифровому суспільстві, як уже було зазначено вище, перед освітянами постали нові завдання. На шляху до їхнього вирішення зміст академічної освіти та організація навчально-виховного процесу мусять постійно оновлюватися й удосконалюватися, а здобувачі мають бути налаштованими на безперервне навчання та вироблення умінь і навичок, необхідних для забезпечення якісного життя в сучасному динамічному соціумі.

Активність пізнавальної діяльності молодшої людини, її інтерес до навчання більшою мірою залежать від умінь викладача створювати необхідні умови для плідного спілкування учасників навчального процесу. Заради цього, як відомо, Сократ у своїх евристичних діалогах змінював термінологію і називав викладання бесідою, школу – дозвіллям, навчання – проведенням часу, а об'єднання вчителя і учня – спілкуванням. Свого часу видатний педагог Ян Амос Каменський, інші відомі педагоги Нового часу обґрунтували необхідність створення сприятливих умов для навчання, а згодом ця ідея отримала розвиток і практичну реалізацію у філософії і педагогіці Р. Штайнера. За Р. Штайнером, головним є не освіта, а розвиток дитини відповідно до її віку. Так, у початковій школі особливу увагу необхідно приділяти розвитку органів чуття та сприйняття дитини, а у підлітковому віці зосередитися на формуванні самостійного мислення. Педагоги Вальдорфської школи обстоювали думку, що дитина, яка оволоділа навичками спілкування, всі необхідні для неї знання засвоїть тоді, коли визнає за потрібне. Вони не схвалювали надмірного захоплення технічними досягненнями цивілізації, вважаючи, що це завдає шкоди розвитку дитини, позбавляючи досвіду «живого співпереживання». Зважаючи на такі досягнення освітян минулого, на нашу думку, у своїй педагогічній практиці освітянам XXI століття необхідно активніше використовувати досвід педагогів-реформаторів, які сформували базову модель освіти, заклали основні принципи. Обґрунтованість такого підходу впливає з аналізу попередніх результатів реформування освітнього процесу, розпочатого в останні десятиліття в контексті компетентнісного підходу. Адже дослідники констатують, що реформи досі не

призвели до переорієнтації навчально-виховного процесу на розвиток особистості студента, що було одним із важливим завдань суспільства.

Оскільки вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу забезпечує формування системи світоглядних знань і позицій студентів, специфіка їхнього викладання зумовлює налагодження плідного спілкування викладача як із студентською аудиторією загалом, так і з кожним студентом окремо. Доцільність застосування такого підходу обґрунтовує В. Бабаєв, зазначаючи, що «саме в просторі вищого навчального закладу феномен спілкування досягає найвищої соціальної значущості, оскільки ... усі без винятку проходять через цю унікальну й атрибутивну царину комунікації» (Бабаєв 2019, 7). Саме тому діалог-обговорення має стати обов'язковим не тільки для філософії, але й для інших гуманітарних дисциплін, оскільки його завданням, за словами С. Кримського, є «не дискредитація дискотуючого, а доведення того, що кожен, хто шукає мудрість, належить до світу напружених людських проблем, де вищою цінністю є істина» (Кримський 2008, 133). Проте постають слушні питання: чи готова сучасна молода людина, яка прагне здобути вищу освіту, до вирішення таких проблем? Наскільки адекватно вона оцінює свої можливості, рівень вже засвоєних знань, здобутих у різні вікові періоди? Чи відчуває в собі потенціал, який визначає ресурсні можливості для подальшого розвитку і здатність до продуктивного здійснення різних видів діяльності? Знайти відповіді на ці питання вкрай важливо, враховуючи реальність, в якій, як було вже зазначено, реалізується сучасна молодь. Отже, індивідуальна бесіда викладача зі студентом є важливим кроком для подальшого плідного спілкування. Отримана інформація допоможе викладачеві за необхідності внести корективи в навчальний процес, обравши відповідні форми, методи і засоби навчання, і у такий спосіб підвищити рівень показників якості успішності студентів. Адже саме цього вимагає система менеджменту якості, яка функціонує в університетах нашої країни. Проте, як відомо, успішне виконання такого завдання залежить від багатьох факторів.

У добу цифровізації, як справедливо зазначає В. Бабаєв, зважаючи на обсяг часу, який людина, оснащена різноманітними засобами комунікації, присвячує контактам з іншими, – це, переважно, людина, що говорить (Бабаєв 2019, 4). Інформатизація привела до появи нових соціальних форм спілкування – різних соціальних мереж, інтернет-програм, мобільних технологій, електронної пошти. Як писав С. Кримський, сучасна інформаційна інфраструктура дозволяє здійснювати діалог у масштабі планети на кооперативній основі (Кримський 2003, 184). Для того, щоб навчальний заклад виконував свою місію, в освітній сфері комунікація на всіх рівнях потребує використання різних каналів, способів і засобів спілкування. Але із цим у викладачів, на відміну від студентів, нерідко виникають труднощі, оскільки далеко не всі встигли адаптуватися до нової реальності, коли всього за кілька десятиліть свого існування соціальні мережі

перестали бути лише ресурсом для спілкування, обміну короткими повідомленнями та контентом. Сучасні соціальні мережі дійсно пропонують безліч нових можливостей для спілкування, самовираження та професійного розвитку людині, яка шукає свій шлях у житті.

Обговорення

Останні дослідження вітчизняних і закордонних учених щодо використання цифрових інструментів для спілкування в освіті, виявили як їхні переваги, так і недоліки. Так, вітчизняна дослідниця Л. Овчарук представила результати он-лайн опитування педагогів із різних регіонів України щодо їхнього ставлення та досвіду використання цих інструментів: найбільш популярними виявилися месенджери (84% опитаних), електронна пошта (68%) та відеоконференцз'язок (56%). Наприкінці авторка статті слушно підсумовує, що забезпечення балансу між використанням цифрових інструментів і традиційних методів спілкування є ключовим для створення гармонійного освітнього середовища (Овчарук 2024). Можна припустити, що у разі проведення такого опитування серед професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів нашої країни результати були б майже такими ж.

Дистанційне (онлайн) навчання, яке практикується в останні роки, звичайно має як свої переваги, так і недоліки. Для такої форми характерним є опосередковане електронне спілкування учасників освітнього процесу. До основних форм онлайн-комунікації відносять: відеоконференції; форуми; чати; блоги; електронну пошту; анкетування; соціальні мережі та сервіси миттєвого обміну повідомленнями (Viber, Telegram, Messenger та ін., що дозволяють організовувати групи для виконання завдань, обговорення та спілкування) (Овчарук 2024, 6). Та попри широкий спектр існуючих форм, на думку більшості вітчизняних освітян, найефективнішим способом комунікаційного зв'язку між викладачем і студентом залишається безпосереднє (живе) спілкування в аудиторії або за її межами. Така позиція цілком аргументована, оскільки справді важливі для кожного з нас проблеми необхідно обговорювати і знаходити шляхи їхнього вирішення тільки у тісному контакті з іншою людиною.

Цифровізація освітнього процесу є об'єктивною реальністю, яка в нашій країні відбувається в непростих умовах, які ще більше ускладнилися з початком війни. Освітняни мусили швидко адаптуватися і налагодити спілкування в цифровому середовищі. Для багатьох це виявилось складним викликом. А дослідники все частіше почали заявляти про поглиблення цифрової нерівності, зумовлене не тільки нерівністю у доступі до різноманітних можливостей (які, в свою чергу, виникають у результаті нерівного доступу до комп'ютерних технологій), а й відсутністю необхідного набору знань, умінь та навичок учасників освітнього процесу (Лук'янова, Овчарук 2023). Свого часу М. Хайдеггер справедливо наголосив, що навчати набагато складніше, ніж

навчатися. Саме тому справжній учитель повинен постійно навчатися чогось нового і лише тоді... «у ньому не залишиться місця авторитету всезнання або авторитарному правлінню посадової особи». Отже, сьогодні для вчителя, викладача не існує іншого шляху, окрім безперервного підвищення рівня цифрової грамотності заради ефективного спілкування з молоддю.

З огляду на проблематику цього дослідження не можна оминати увагою проблему низького рівня мотивації отримання вищої освіти студентами, які вступили до вищого навчального закладу. Це вимагає активного застосування викладачами ціннісного підходу в освітньому процесі, що дозволить вже на перших курсах скерувати ціннісні орієнтири молоді в напрямку підвищення інтересу до вибраної професії. На нашу думку, завдання є досить непростим не тільки для психологів, які безпосередньо націлені на його виконання, а й для всіх викладачів-гуманітаріїв, які працюють зі студентами молодших курсів. І тому викладачеві за можливості не варто нехтувати розмовою зі студентами, у процесі якої може з'ясувати, яким насправді є рівень їхньої мотивації до навчання. Адже ніколи не буде зайвим дізнатися про справжні мотиви студентів, оскільки це безпосередньо визначає результати викладацької діяльності, рівень самосприйняття викладача. На мотивацію студентів можуть впливати різні фактори, зокрема, розшарування студентської аудиторії, що теж варто враховувати у спілкуванні.

Отже, окрім вже зазначених, успішність комунікації і, як наслідок, рівень довіри й прийняття того, про що говорить викладач, залежать і від дотримання єдності правил, серед яких:

1) повнота інформації: висловлювання має містити інформації не більше й не менше, ніж вимагається;

2) якість інформації: не говоріть того, для чого у вас немає достатніх підстав (фактор довіри є важливою умовою успішної комунікації);

3) максима релевантності: не відхиляйтеся від теми повідомлення (наприклад, увага аудиторії розсіюється, якщо Ви не в змозі її пов'язати з проголошеною темою);

4) максима манери: слід говорити чітко, бути організованим і лаконічним, уникати незрозумілих висловлювань;

5) максима такту: виявляти великодушність, скромність, згоду (неопозиційність)» (Хлістунова 2016, 4). Ці правила стосуються всіх учасників навчального процесу, а їхнє дотримання стане запорукою успішного спілкування викладачів і студентів.

Висновки

Зазначене вище доводить, що проблема спілкування, комунікації в усіх сферах буття людей вже вийшла за межі психології і набула статусу міждисциплінарної. Вона органічно увійшла до кола інтересів філософів, які в численних працях демонструють рівень її осмислення. Вирішення такої проблеми визначатиме якісний розвиток людської цивілізації в майбутньому.

Отже, чим складнішим і динамічнішим стає суспільне життя, тим глобальнішими є проблеми, які мають вирішувати люди. Нова реальність змусила представників різних поколінь не тільки швидко адаптуватися до нових умов, а й постійно дбати про рівень якості життя. Так, освітянська спільнота, виконуючи свою високу місію, докладає неабияких зусиль для того, щоб продемонструвати новому поколінню студентської молоді переваги «живого» спілкування. Це допоможе їй правильно розставляти пріоритети, отримувати знання і набувала потрібний для життя досвід. А всі доступні для використання канали, способи і засоби спілкування ми маємо сприймати як додаткові ресурси, не перебільшуючи їхнього значення і впливу на наше життя.

Список літератури

1. Кримський С. Б. *Під сигнатурою Софії*. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2008. С. 133.
2. Бабаєв В., Пазиніч С. *Філософія педагогічного спілкування*: монографія. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2019. 268 с
3. Кримський С. Б. *Запити філософських смислів*. К.: Вид-во ПАРАПАН. 2003. С. 184.
4. Овчарук О. Інструменти ефективної комунікації учнів та вчителів в цифровому освітньому середовищі: результати онлайн-дослідження. К.: *Нові технології навчання*. № 98. 2024. С. 6. <https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.18>.
5. Lukianova L., Ovcharuk O. Information Literacy and Digital Inclusion: Challenges of the Modern Information Educational Environment in Ukraine. In: Tomczyk, Ł., Guillén-Gámez, F.D., Ruiz-Palmero, J., Habibi, A. (eds) *From Digital Divide to Digital Inclusion. Lecture Notes in Educational Technology*. Springer,

Singapore. 2023. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-99-7645-4_25.

6. Хлістунова Н. В. Формування системи комунікацій у навчально-виховному процесі ВНЗ. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_1_27

References

1. Krymskyi, Serhii. 2008. *Pid syhnaturoiu Sofii [Under the Signature of Sofia]*. Kyiv: Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia".
2. Babaiev, Volodymyr. 2019. *Filosofiiia pedahohichnoho spilkuvannia [Philosophy of Pedagogical Communication]*. Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova.
3. Krymskyi, Serhii. 2003. *Zapyty filosofskykh smysliv [Inquiries into Philosophical Meanings]*. Kyiv: PARAPAN.
4. Ovcharuk, Oksana. 2024. "Instrumenty efektyvnoi komunikatsii uchniv ta vchyteliv v tsyrovomu osvithomu seredovyshti: rezultaty onlain-doslidzhennia" ["Tools for Effective Communication between Students and Teachers in a Digital Educational Environment: Results of an Online Study"]. *Novi tekhnolohii navchannia, New Educational Technologies* 98: 6. <https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.18>.
5. Lukianova, Larysa, and Oksana Ovcharuk. 2023. "Information Literacy and Digital Inclusion: Challenges of the Modern Information Educational Environment in Ukraine." In *From Digital Divide to Digital Inclusion, Lecture Notes in Educational Technology*, edited by Łukasz Tomczyk, Francisco Guillén-Gámez, José Ruiz-Palmero, and Ahmad Habibi, 345–356. Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-99-7645-4_25.
6. Khlistunova, Nataliia. 2016. "Formuvannia systemy komunikatsii u navchalno-vykhovnomu protsesi VNZ" ["Formation of the Communication System in the Educational Process of the University"]. *Efektivna ekonomika, Effective Economics* 1. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_1_27.

N. Chenbai, S. Herasymenko

PECULIARITIES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL SPHERE OF THE DIGITAL SOCIETY

Introduction. Social media has become a distinctive environment for the socialization of modern youth, displacing traditional social institutions where communication once took place. This situation may potentially give rise to numerous societal problems in the future, prompting efforts to address them through a comprehensive reform of the educational system. Researchers have increasingly focused on the problem of communication, which has acquired a philosophical dimension and, accordingly, requires a deeper understanding of its essence and the identification of ways to resolve it. **The aim** of the study is to identify the specific features of communication and interaction in the educational sphere under conditions of digitalization. **Research methods** are the systemic and sociocultural approaches, the principle of historicism, and the methods of logical analysis and synthesis. **Research results.** The history of humanity demonstrates a direct correlation between the level of civilization and the duration of the educational process. In the digital age, a person must possess a conscious need for knowledge, on which the quality of life directly depends. Therefore, new tasks have arisen for educators. The cognitive activity of young people and their interest in learning depend on the teacher's ability to create the necessary conditions for effective communication during the educational process. For an educational institution to fulfill its mission, communication at all levels requires the use of various channels, methods, and means. **Discussion.** The digitalization of the educational process is an objective reality, which in our country is unfolding under challenging conditions. Educators had to quickly adapt and establish communication in a digital environment. For many, this proved to be a serious challenge. Researchers have increasingly begun to report a deepening of digital inequality. One cannot ignore the issue of students' low motivation to pursue education. The success of communication—and consequently, the level of trust and acceptance of what the teacher conveys—also depends on the adherence to a common set of rules by all participants in the educational process. **Conclusions.** The problem of interaction and communication has gone beyond the scope of psychology and has acquired an interdisciplinary status. The educational community is making considerable efforts to demonstrate to the new generation of students the advantages of face-to-face communication. Addressing this issue will influence the qualitative development of human civilization in the future.

Keywords: interaction, communication, educational sphere, informatization, digitalization, digital society.